

توسعه کتابخانه های بیمارستانی سوئد[*]

فصلنامه اطلاع رسانی، دوره ۱۰، شماره ۲
صفحه: ۸۰-۸۴

نوشته: لنا سوال

ترجمه: مهوش معترف

کلید واژه

سوئد • کتابخانه های ادغامی بیمارستانی • ۱۹۹۰-۱۹۲۰ • کتابخانه های پزشکی • تاریخ.

چکیده

در این مقاله، تاریخ ایجاد و توسعه کتابخانه های بیمارستانی سوئد در سالهای ۱۹۲۰ تا ۱۹۹۰ مورد بحث است. نویسنده، با ذکر جزئیات، تحول و توسعه کتابخانه های عمومی و کتابخانه های بخشهای پزشکی بیمارستانها را به کتابخانه های ادغامی بیمارستانی مورد بحث قرار داده و بر این مدعا است که این نوع کتابخانه، اولین بار در سوئد تاسیس و گسترش یافته است. "کتابخانه ادغامی بیمارستانی" شامل دو بخش پزشکی و عمومی است که، در واقع به جای هر دو کتابخانه انجام وظیفه می کند. در حال حاضر، زمینه فعالیت های این کتابخانه ها از داستانگویی برای کودکان، تا جستجوهای کامپیوتر گسترده است، و ارائه خدمات شامل کارکنان بخش پزشکی، بیماران، و اقوام بیماران است.

نظام کتابخانه های عمومی سوئد، در مقایسه با نظام سایر کتابخانه های عمومی در سراسر دنیا، به نحو مطلوبی توسعه یافته اند. سوئدیها در ایجاد و تاسیس کتابخانه عمومی مبتکر و آغاز کننده نیستند، ولی در اجرا و تکامل ایده هایی که از مناطق دیگر دنیا سر چشمه گرفته است، آغاز کننده به شمار می آیند. در برخی زمینه ها، کتابخانه های عمومی سوئد مسیر خاص خود را پیش گرفته اند- مثلاً "در ایجاد کتابخانه های ادغامی بیمارستانی که به جز چند مورد در دانمارک، نروژ، و انگلستان در سایر نقاط دنیا این نوع کتابخانه ها وجود ندارد. کتابخانه ادغامی بیمارستانی شامل دو بخش پزشکی و عمومی است و در واقع به جای دو کتابخانه انجام وظیفه می کند. البته بیشتر کشورهای دنیا ارزش و اهمیت ایجاد کتابخانه ادغامی، کتابخانه تخصصی و عمومی را دریافته اند.

در سوئد ایجاد کتابخانه ادغامی بیمارستانی، پس از تاسیس و گسترش کتابخانه های مخصوص بیماران در بیمارستان صورت گرفته است. در این کشور از دیر زمان، کتابخانه های بیماران در بیمارستانها با سرعتی فوق العاده و به نحوی موثر توسعه یافته بود. باید دانست که تاسیس کتابخانه های سنتی پزشکی، به دنبال ایجاد کتابخانه های مخصوص بیماران جریانی است کاملاً منحصر به سوئد، و در سایر نقاط دنیا، به کلی برخلاف این جریان اتفاق افتاده بود.

تأثیر کتابخانه عمومی در ایجاد کتابخانه بیمارستانی در سوئد، به دهه ۱۹۲۰ بر می گردد- یعنی به زمانی که اولین کتابخانه های مخصوص بیماران از طریق تلاشهای داوطلبانه بعضی از افراد تاسیس شد. در سال ۱۹۲۱، سوئد دارای ۷ کتابخانه بیمارستانی مخصوص بیماران با میزان امانت ۱۲۷۲ جلد کتاب بود، و در سال ۱۹۳۰ نوع سازمان یافته این کتابخانه ها، تحت مدیریت کتابخانه های عمومی تاسیس شد. طرح ایجاد کتابخانه های جامع، یعنی کتابخانه ای شامل کتابخانه مخصوص بیماران و کتابخانه کارکنان بیمارستان، از همکاری بین بیمارستانها و کتابخانه های عمومی سرچشمه گرفت. در حال حاضر، اکثر کتابخانه های بیمارستانی، شعبه های کتابخانه های عمومی هستند و اداره امور مالی آنها نیز توسط شوراهای منطقه ای، مراجع مسوول امور بهداشتی در سوئد، انجام می گیرد. در این شوراها معمولاً مدیریت کتابخانه های بیمارستانی را به مقامات محلی واگذار می کنند.

در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ فعالیت های کتابخانه های عمومی و کتابخانه های مخصوص بیماران رو به افزایش نهاد. این پیشرفت قابل ملاحظه به طور مساوی، ناشی از دو عامل بود: اول، مهارت کتابداران حرفه ای آموزش دیده که اداره امور این کتابخانه ها را به عهده داشتند و همچنین رقابت آنها با یکدیگر، دوم سلامت اقتصاد آن دوره.

در طول این دوره، یعنی دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، هنوز در سوئد کتابخانه های که فعالیت آنها منحصر "در زمینه مدارک پزشکی باشد، چندان توسعه نیافته بود. طی پژوهشی که در سال ۱۹۷۰ توسط دولت سوئد انجام گرفت، مشخص شد که ۸۰ درصد بیمارستانها و آسایشگاههای سالمندان، دارای کتابخانه های مخصوص بیماران هستند. در حالی که فقط ۳۶ درصد این مراکز به تاسیس کتابخانه های تخصصی پزشکی اقدام کرده بودند. اکثر این کتابخانه های تخصصی، تحت نظر کتابخانه های عمومی قرار نداشتند و اداره آنها توسط کتابداران غیر حرفه ای که از آموزشهای لازم برخوردار نبودند انجام می گرفت. در واقع، هیچ یک از آنها کتابخانه های حقیقی پزشکی نبود و مجموعه سازمان نیافته آنها، که بیشتر شامل مدارک عمومی پزشکی می شد، در بخشهای داخلی بیمارستان پراکنده بود. تعداد کتابخانه های پزشکی، که صرفاً در زمینه مدارک تخصصی پزشکی فعالیت داشتند و توسط کتابداران حرفه ای و با کفایت اداره می شدند، اندک بود. انفجار اطلاعات در دهه ۱۹۶۰ سبب شد که پزشکان و کارکنان واحدهای پزشکی بیمارستان ها، خواستار تاسیس کتابخانه هایی شوند که صرفاً خدمات تخصصی پزشکی را ارائه دهند. در پی این درخواست، شوراهای منطقه ای و مدیران بیمارستانها، از کتابداران حرفه ای آموزش دیده که کتابخانه های مخصوص بیماران را در بیمارستانها، با موفقیت اداره می کردند، خواستند که مسوولیت اداره امور کتابخانه های مخصوص پزشکی در بیمارستانها را نیز، به عهده گیرند. به این صورت کتابخانه های ادغامی بیمارستانی در سوئد تاسیس شد و در عمل نیز ثابت گردید که تلفیق دو نوع کتابخانه، عقلایی، منطقی و از نظر اقتصادی نیز مقرون به صرفه است. در این زمان، فقط ده کتابخانه تخصصی پزشکی، که فعالیت های آنها منحصر "در زمینه پزشکی بود، در بیمارستانها سوئد توسط کتابداران آموزش دیده اداره می شد.

اولین کتابخانه ادغامی بیمارستانی، در فالن Falun تاسیس شد و کتابدار آن اولا کجسترام Ulla Kjerrstrom به عنوان پیشکسوت و داوطلبی خستگی ناپذیر از اواسط دهه ۱۹۵۰ تا اواسط دهه ۱۹۷۰، اجرای این طرح- طرح ادغام دو نوع کتابخانه با هم- را به عهده گرفت. در سوئد، طی بیست سال گذشته، بررسیهای گوناگونی در زمینه وظایف کتابخانه

های بیمارستانی انجام گرفته است. نتایج بعضی از این بررسیها، که به صورت دستورالعمل و راهنما در آمده است، تاثیر عمده و اساسی در توسعه فعالیتهای عمومی کتابخانه های بیمارستانی داشت. همه این بررسیها نظریه ای یکسان درباره هدف و نوع سازمان کتابخانه های ادغامی در بیمارستانها را ارائه می داد.

در سال ۱۹۶۹ مجمع ملی آموزش، به منظور ارائه رهنمودهایی برای فعالیتهای کتابخانه های موسسات پزشکی، که بیماران در آنها اقامت طولانی مدت دارند، تشکیل شد. نتایج بررسیهای این مجمع، به صورت رهنمودهای در جهت توسعه فعالیتهای کتابخانه های بیمارستانی در سراسر سوئد منتشر گردید. همزمان با انتشار این رهنمودها استانداردهایی مربوط به اندازه و ابعاد کتابخانه های بیمارستانی، توسط موسسه "اسپری" [SPRI+] موسسه برنامه ریزی منطقی برای خدمات بهداشتی و اجتماعی، منتشر شد. گزارشهایی که توسط این سازمان در اواخر دهه ۷۰ و سالهای آغازین دهه ۸۰ انتشار یافت، تأثیرات ویژه ای بر فعالیتهای کتابخانه های ادغامی بیمارستانی، کتابخانه های بیماران، و کتابخانه های تخصصی پزشکی داشت. بررسیهایی که بعداً "تحت عنوان" کتابخانه های بیمارستانی" توسط "شورای ملی امور فرهنگی" در سال ۱۹۷۶ انجام گرفت، دستور العملهای مفیدی جهت انواع فعالیتها و نمودارهای سازمانی کتابخانه های جامع بیمارستانی، در برابر سوئد پیشنهاد می کرد. این رهنمونها تاثیر بسزایی در امر توسعه و تکامل کتابخانه های ادغامی بیمارستانها داشت. این بررسیها، درباره جزئیات فعالیتهای کتابخانه تخصصی پزشکی بحث نمی کرد، بلکه در باره نمودار سازمانی و همکاری بین کتابخانه های تخصصی و عمومی، پیشنهاداتی ارائه می داد. در این بررسیها نظریه ایجاد کتابخانه های پزشکی منطقه ای به منظور ارائه خدمات به سراسر نواحی یک ایالت، مطرح شد که شکل سازمانی آن در سال ۱۹۷۰ در "کارلشتاد" Karlstad بنیاد نهاده شد. "مجمع شوراهای منطقه ای" تنها مرجعی بود که، در پژوهشی با عنوان شورای کتابخانه های منطقه ای، با تاکید بر کتابخانه های پزشکی و کتابخانه های دانشکده های حرفه ای پرستاری، تمامی فعالیتهای و سازمان کتابخانه های تخصصی پزشکی در سراسر سوئد را بررسی کرد. نتیجه این بررسی از طرف این مجمع بر ایجاد هر چه بیشتر کتابخانه های ادغامی بیمارستانی و کتابخانه های پزشکی ناحیه ای تاکید داشت.

نظریه جهت دهنده در شورای ملی بررسی امور فرهنگی بر این اصل استوار بود که افرادی که جهت مراقبتهای پزشکی دراز مدت در بیمارستانها و سایر موسسات پزشکی بستری می شوند، باید نظیر افراد دیگر جامعه، حق استفاده از امکانات فرهنگی آن جامعه را داشته باشند و تمامی جلوه ها و دستاوردهای فرهنگی موجود در جامعه، در وسیعترین بعد ممکن آن توسط موسسات پزشکی در اختیار و در دسترس بیماران مورد نظر قرار گیرد. در محیط بیمارستان، نسبت به مسائل نباید تنها از بعد پزشکی نگاه کرد؛ بلکه باید مسائل را از جنبه های فرهنگی، احساسی و ذهنی نیز، مورد توجه دقیق قرار داد. این مطلب، البته در تمام بیمارستانها، بخصوص در بیمارستانهایی که بیماران را برای اقامتهای دراز مدت جهت مراقبتهای پزشکی نگه می دارند، از اهمیتی خاص برخوردار است. از توصیه های دیگر "شورای ملی بررسی امور فرهنگی" که مورد تاکید قرار گرفته است، یکی تاسیس کتابخانه مرکزی بیمارستان در کنار بخش مراقبتهای پزشکی است و دیگر توجه اساسی به این واقعیت که، در هر بیمارستان برای ارتقای سطح فرهنگی بیماران و کارکنان بیمارستان، وجود کتابخانه ای که به نحوی مطلوب انجام وظیفه نماید، ضروری است. بدیهی است که داشتن نظر مثبت در مورد لزوم تاسیس کتابخانه های بیمارستانی و فعالیتهای آنها، سبب ازدیاد بررسیهای گوناگونی درباره این موضوع در سراسر سوئد شد. به نحوی که این بررسیها به نوبه خود، بر توسعه کتابخانه های بیمارستانی در سه دهه گذشته، تاثیر عمده داشته است. کتابخانه های بیمارستانی سوئد از سال ۱۹۲۰، آماده ارائه خدمات به تمامی گروههای مختلف بیمارستان، کارکنان بخش پزشکی و بیماران بوده اند و بدیهی است که ارائه خدمات، بر هر دو گروه تاثیر مثبتی در فعالیتهای کتابخانه پزشکی داشته است. کتابخانه های بیمارستانها، نهایت کوشش را به کار می برند تا خدمات آنها، در دسترس همه گروههای مختلف کارکنان بیمارستان قرار گیرد. البته در هر کتابخانه تخصصی پزشکی، ارائه خدمات به کارکنان بخش پزشکی، مهمترین هدف است، اما بخش پزشکی کتابخانه ادغامی بیمارستانی، در مرتبه ای است که در صورت درخواست بیماران و اقوام آنها، مدارک پزشکی را در اختیار آنان نیز قرار می دهد. امروزه، کتابخانه های ادغامی بیمارستانی در سوئد، همچنان در حال رشد و توسعه هستند و دامنه فعالیت آنها از داستانگویی برای کودکان تا جستجوهای کامپیوتری را در برمی گیرد. بخش کتابخانه های پزشکی با شور و علاقه وظایف خود را انجام می دهند. به عنوان مثال: کتابخانه و مرکز اطلاعات موسسه "کارولینسکا" Karolinska، در سال ۱۹۸۹، ۲۶ درصد مجموع کل استفاده سوئد از پایگاههای اطلاعاتی مدلارز (Medlars) را به خود اختصاص داد. در حالی که استفاده صنعت داروسازی شامل ۱۶ درصد می شد. بنابراین در سال ۱۹۸۸، کتابخانه های بیمارستانی بزرگترین گروه استفاده کننده پایگاههای اطلاعاتی بودند. در حال حاضر بیش از نیمی از ۲۵۰ کتابخانه بیمارستانی، از بزرگترین کتابخانه های بیمارستانی سوئد، به صورت کتابخانه های ادغامی اداره می شود- در حالی که کتابخانه های پزشکی منطقه ای فقط در شش یا هفت ناحیه فعالیت دارند.

اکنون در سوئد، فقط ده کتابخانه تخصصی پزشکی وجود دارد که فعالیت آنها منحصر "زمینه مدارک پزشکی است و توسط کتابداران آموزش دیده اداره می شوند. بیمارستانهایی که به کتابداران آموزش دیده و حرفه ای دسترسی ندارند، در واقع فاقد هر دو نوع کتابخانه تخصصی پزشکی و عمومی هستند و مجموعه مدارک آنها در کلینیکها و بخشهای مختلف بیمارستان پراکنده است. خدماتی که توسط کتابخانه های ادغامی بیمارستانی نواحی مختلف ارائه می شود، در مناطقی که دارای اداره کل کتابخانه پزشکی ناحیه ای هستند، از استاندارد مطلوبی برخوردارند.

برای مثال: کلیه کتابخانه ها در ۲۲ بیمارستان و آسایشگاه سالمندان در منطقه "ورم لند" Varmland به صورت کتابخانه های ادغامی بیمارستانی با ارائه خدمات هر دو نوع کتابخانه- عمومی و تخصصی پزشکی- اداره می شوند. کلیه کتابخانه های ادغامی بیمارستانی و آسایشگاههای سالمندان این ناحیه، خدمات کتابخانه های عمومی، شامل گردش هفتگی کتابها در بخشهای مختلف بیمارستان، خدمات امانت کتاب، توزیع نوارهای تدریس زبان، نوارهای موسیقی، و بر پایی نمایشگاههای مختلف را ارائه می دهند. هفده کتابخانه ادغامی بیمارستانی در ناحیه "ورم لند" برای ارائه خدمات بیشتر به اشخاصی که جهت مراقبتهای پزشکی مجبور به اقامت طولانی مدت در بیمارستان هستند، اقدام به گردآوری مجموعه های مختلف هنری کرده اند. این بیمارستانها به همراه آسایشگاههای سالمندان این ایالت، افرادی را جهت کتابخوانی برای فرد یا افراد، در استخدام دارند. کتابخانه بیمارستان منطقه ای در "کارلشتاد" همزمان با تخصیص ساعات ویژه کتابخوانی برای کودکان، اقدام به گردآوری مجموعه های هنری برای آنان نیز نموده است. در اینجا لازم است، از

کتابخانه مرکزی بیمارستان "کارلشتاد" که برای سراسر ناحیه شورای منطقه‌ای، خدماتی را در حد یک کتابخانه تخصصی پزشکی ارائه می‌دهد، تشکر گردد. در ناحیه "کارلشتاد" تنها کتابخانه ادغامی بیمارستانی، به طور مستقیم تحت نظر شورای منطقه‌ای اداره می‌شود و اداره سایر کتابخانه‌های بیمارستانی در دیگر نقاط ناحیه، توسط این شورا به شوراهای محلی واگذار شده است.

نخستین هدف فعالیت‌های کتابخانه پزشکی بیمارستانی، در ایالت "ورم‌لند" تهیه کلیه مدارک پزشکی مورد نیاز کارکنان بخش خدمات پزشکی است. در جهت تامین این نیاز، با سایر کتابخانه‌های بیمارستانها و آسایشگاه‌های سالمندان تماس برقرار می‌شود. این کار، به منظور دسترسی سریع این گروه از کارکنان بیمارستان، به مدارک مورد نیاز مربوط به شغل آنها، پیشرفت حرفه‌ای و تحقیق در زمینه فعالیت‌های پزشکی-بهداشتی سراسر ناحیه انجام می‌گیرد. تهیه مدارک پزشکی مورد نیاز بیماران نیز، باید مورد نظر باشد. کتابخانه بیمارستان مرکزی ناحیه "کارلشتاد" با جمعیتی حدود ۲۵۰ نفر، مرکز تحقیقات سراسر ناحیه به شمار می‌آید و تا حدی که زمان و تسهیلات اجازه دهد، خدمات جستجو و امانت کتاب را برای کتابخانه‌های سراسر ناحیه، مانند کتابخانه‌های شهرداری، دانشگاه‌ها، شرکتها، دانشجویان، و سازمان‌های ویژه افراد ناتوان و عقب مانده انجام می‌دهد.

به طور کلی در سراسر این ناحیه، خدمات تهیه مدارک مورد نیاز کارکنان بخش پزشکی توسط کتابخانه پزشکی بیمارستان و آسایشگاه‌های سالمندان، به طور یکسان انجام می‌گیرد. کتابخانه بیمارستان مرکزی ناحیه "کارلشتاد" مسوول تهیه، آماده‌سازی، اشاعه، و ارائه خدمات مرجع، در زمینه مدارک و منابع پزشکی بهداشتی است. ارتباط با اعضا و حمایت کلیه گروه‌های کارکنان و کتابخانه‌های که با بیماران موقت و بیماران غیر موقت در ارتباط هستند نیز، از وظایف این کتابخانه محسوب می‌شود. این کتابخانه، توسط بخش پزشکی خود به تدریج، در سوئد اهمیت اساسی پیدا کرده است. کارکنان این کتابخانه، سعی دارند که به سایر کتابخانه‌ها، و در مواردی حتی به دانشجویان، از طریق امانت مدارک مورد پژوهش بیمارستان، آنان را یاری دهند.

علاوه بر بیمارستان مرکزی، چهار بیمارستان منطقه‌ای کوچک و پانزده آسایشگاه سالمندان وجود دارد. کتابخانه‌های ادغامی این بیمارستان مسوول نگهداری و حفظ کلیه مدارک مورد نیاز کتابخانه‌های پزشکی محلی هستند. این حفظ و نگهداری، شامل ثبت، توزیع کتابها و نشریات تازه رسیده، دریافت فهرست منابع و مدارک مورد نیاز، امانت مواد، و ارجاع پرسشها به کتابخانه بیمارستان مرکزی و کلیه بیمارستانها و آسایشگاه‌های سالمندان منطقه است. در دو کتابخانه کوچکتر ناحیه نیز، خدمات مرجع توسط کامپیوتر انجام می‌گیرد.

کلیه اشخاصی که در خدمت بیماران هستند، شامل پزشکان، پرستاران محلی، کارکنان مراکز پزشکی کودکان، مراکز مراقبت از کودکان و سایر واحدهای پزشکی غیر بیمارستانی، می‌توانند برای دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود، با کتابخانه بیمارستان مرکزی "کارلشتاد" تماس مستقیم داشته باشند، و یا به نزدیکترین کتابخانه بیمارستانی یا آسایشگاه سالمندان مراجعه کنند. لازم به یاد آوری است که هر واحد غیر بیمارستانی، برای کارکنان خود مجموعه‌ای از منابع و مدارک مناسب را گردآوری کرده است. کتابخانه بیمارستان مرکزی "کارلشتاد" به منظور استفاده از نشریات پزشکی، توسط آن دسته از کارکنان که در خدمت بیماران موقت هستند، برنامه‌ای گسترده تدارک دیده است.

تمرکز خدمات سفارش و دریافت کتب و اشتراک نشریات ادواری منتهی به ایجاد سازمانی معقول گردیده است. برای مثال، تهیه راهنمایی از کلیه مدارک، بدین معناست که موجودی کتابها و نشریات به نحو مفیدترین مورد استفاده قرار گیرند. زمانی که منابع مورد جستجو، مورد نیاز امانت نیز باشند، کتابخانه بیمارستان مرکزی "کارلشتاد" با همکاری سایر کتابخانه‌های بیمارستانی کوچکتر منطقه، این وظیفه را انجام می‌دهد. این مدارک، پس از گردآوری و سازماندهی بسیار سریع در دسترس امانت گیرندگان قرار می‌گیرد.

طی چند سال آتی، به احتمال بسیار، کارهای اجرایی روزانه کتابخانه‌ها در سراسر سوئد، با استفاده از کامپیوتر انجام خواهد شد. چنانکه هم اکنون نیز، برخی از کتابخانه‌های بیمارستانی، کارهای خود را به همین صورت انجام می‌دهند. بدون شک به کارگیری کامپیوتر در کتابخانه‌ها، در بهبود و اصلاح خدمات کتابخانه موثر خواهد بود.

در سالهای اخیر، شورای ناحیه "ورم‌لند" (ایالتی با ۲۸۰/۰۰۰ نفر جمعیت و ۴۰۰۰ تخت بیمارستانی)، مبلغ ۵ میلیون کرون برای فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی، و مبلغ ۳ میلیون کرون برای فعالیت‌های کتابخانه‌های پزشکی سرمایه‌گذاری کرده است. کتابخانه‌های بیمارستانی در ناحیه "ورم‌لند" نمونه‌هایی برجسته از کتابخانه‌های بیمارستانی در سوئد به شمار می‌آیند و کلیه فعالیت‌ها و خدماتی که توسط این کتابخانه‌ها انجام می‌گیرد، در دیگر کتابخانه‌های بیمارستانی به عنوان الگو تلقی می‌شود.

در دهه گذشته در سوئد، همانند دیگر کشورها، انواع مختلف کتابخانه‌ها در مراحل احیاء، تغییر و تحویل از وضعیتی به وضعیت دیگر، به منظور ارائه خدمات مناسبتر، مشکلات فراوانی را متحمل شده‌اند. در این میان کتابخانه‌های بیمارستانی، به نحو مطلوبتری این مراحل را طی کرده‌اند. موفقیت کتابخانه‌های بیمارستانی در مسیر این تغییر و تحول، مرهون این واقعیت است که این کتابخانه، در کار تکمیل منابع مورد نیاز به نحوی اساسی و با رعایت اصول صرفه جویی وارد عمل شده‌اند.

پاورقی‌ها:

SPRI: The Swedish planning and Rationalization Institute or the Health and Social Services.

[*]Lena swall" Development of hospital libraries in Sweden. IFLA general conference, stock holms Sweden, 18-24 August 1990. booklet2.